

UDK 811.163.1'366'373

Matej Šekli

Oddelek za slavistiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

TIPOLOGIJA PREVOJNIH OBLIKOGLASNIH PREMEN V PRASLOVANSKEM OBLIKOVNEM SISTEMU

V prispevku so obravnavani odrazi praindoevropskih in prabaltoslovanskih prevojnih oblikoglasnih premen v praslovanskem oblikovnem sistemu tako s sinhronega kot z diahronega vidika. Sinhroni pogled prinaša tipologijo prevojnih premen v praslovanščini, in sicer njihovo razvrstitev ter oblikovno funkcijo v oblikovnem sistemu. Diahroni pogled pojasnjuje nastanek praslovanskih prevojnih premen ter spremembe njihovih funkcij v primerjavi s praindoevropskim in prabaltoslovanskim stanjem.

Ključne besede: oblikoglasje, praindoevropski prevoj, praslovanščina, oblikoslovje, besedotvorje.

The article discusses the reflexes of Proto-Indo-European and Proto-Balto-Slavic morphological ablaut alternations in the Proto-Slavic morphological system both from the synchronic and diachronic points of view. The synchronic perspective presents the typology of ablaut alternations in Proto-Slavic, i.e., their distribution as well as their morphological function in the morphological system. The diachronic part determines the origin of Proto-Slavic ablaut alternations and changes of their function, in comparison with the Proto-Indo-European and Proto-Balto-Slavic state of affairs.

Keywords: morphonology, Proto-Indo-European vowel gradation, Proto-Slavic, morphology, word formation.

1 Uvod

V uvodu so predstavljeni osnovni pojmi, kot so oblikoglasna premena ter praindoevropski in prabaltoslovanski prevoj.

1.1 Oblikoglasna premena

Oblikoglasna premena (morfološka alternacija) je sinhrono gledano premenjevanje (alterniranje) istega (korenskega, besedotvornega, slovničnega) morfema, in sicer na dva načina: a) morfem se premenjuje v isti obliki zaradi različnih glasovnih okolij; b) morfem se premenjuje v različnih oblikah ne glede na glasovno okolje. Premenjujoči se morfem se tako pojavlja v različnih morfoloških različicah (alomorfih), ki se delijo na osnovne in neosnovne. **Razvrstitev** oblikoglasne premene je: a) **paradigmatska**: premena se pojavlja v isti obliki; b) **sintagmatska**: premena se realizira na isti način (Толстая 1998: 16). **Oblikovne funkcije** oblikoglasne premene, neodvisne od glasovnega okolja, znotraj oblikovnega sistema so: a) **oblikospremi-**

njevalna funkcija (rus. словоизменительная функция): oblikoglasna premena se pojavlja v oblikospreminjevalnem (pregibalnem/fleksijskem) vzorcu; b) **oblikotvor-na** funkcija (rus. формообразовательная функция): oblikoglasna premena se poja-vlja v oblikotvornem vzorcu; c) **besedotvorna** funkcija (rus. словообразовательная функция): oblikoglasna premena se pojavlja v besedotvornem (derivacijskem) vzor-cu (АХМАНОВА 1966: 423–425, 502; ТОПОРИШЧ 2000: 257–258; ТОПОРИШЧ 1992: 153, 8–9).¹

1.2 Praindoevropski in prabaltoslovanski prevoj

Praindoevropski prevoj (nem. Ablaut, Abtönung, frc. apophohnie, rus. аблаут, апофония, ang. vowel gradation) je bil sinhrono gledano samoglasniška premena, pri kateri se je praindoevropski osnovni samoglasnik **e* v istem (korenskem, bese-dotvornem, slovničnem) morfemu (*e*-jevska ali osnovna prevojna stopnja morfema) premenjeval, in sicer tako kvalitativno kot kvantitativno. Posledično ločimo pra-indoevropski kvalitativni prevoj (po katerem je nastala *o*-jevska prevojna stopnja morfema), praindoevropski kvantitativni prevoj po redukciji (po katerem je nastala ničta prevojna stopnja morfema), praindoevropski kvantitativni prevoj po podaljšanju praindoevropske polne prevojne stopnje morfema (po katerem sta nastali podaljšana *e*-jevska in podaljšana *o*-jevska prevojna stopnja morfema).² Po modelu praindoe-vropskega kvantitativnega prevoja po podaljšanju praindoevropske polne prevojne stopnje morfema je v prabaltoslovščini prihajalo do prabaltoslovanskega kvantita-tivnega prevoja po podaljšanju praindoevropske ničte prevojne stopnje morfema (po katerem je nastala podaljšana ničta prevojna stopnja morfema).³

¹ Delitev oblikoglasnih premen je odvisna od delitve oblikoslovja (morfologije) in posledično oblikovnih vzorcev. V evropski jezikoslovni tradiciji se pojavljata dve bolj razširjeni delitvi. Po »nemški«¹ jezikoslovni šoli oblikoslovje (nem. Morphologie, Formenlehre) sestavljata: a) besedotvorje (nem. Stammbildungslehre, Wortbildungslehre), tj. nauk o tvorbi besed (natančneje osnov); b) oblikotvorje (nem. Flexionslehre), tj. nauk o pregibanju (pregiboslovje) (npr. Brugmann 1906). Po »ruski«² jezikoslovni šoli pa oblikoslovje (rus. морфология) sestavljajo: a) besedotvorje (rus. словообразование), tj. nauk o tvorbi besed; b) obliko-tvorje (rus. формообразование), tj. nauk o tvorbi oblik; c) oblikospreminjaje (rus. словоизменение), tj. nauk o spreminjanju oblik (npr. Ахманова 1966: 423–425, 502). Razmerje med obema delitvama je torej: Wortbildungslehre oz. Stammbildungslehre = словообразование + формообразование; Flexionslehre = словоизменение. Bistvena razlika med delitvama je torej ta, da »ruska«³ šola znotraj besedotvorja natanč-neje razlikuje med tvorjenjem besed in tvorjenjem oblik; medtem ko »ruska«⁴ šola oblikovne vzorce pre-gibanja po spolu, stopnjevanja pridevnikov in tvorbe glagolskih oblik uvršča v oblikotvorje, jih »nemška«⁵ šola uvršča v besedotvorje.

² Praindoevropski prevoj je bil diahrono gledano prvotno najverjetneje regularna glasovna spremem-ba (redukcija nenaglašene **e* v nenaglašenem položaju, nadomestna podaljšava **e* in **o* ob onemnitvi soglasnika v neposredno sledečem zlogu), pozneje pa je zaradi pojavljanja v določenih oblikah pridobil oblikovno funkcijo.

³ Pojmovanje prevoja v pričujočem besedilu sledi tradiciji pojmovanja prevoja v primerjalnem jezi-koslovju indoevropskih in posledično tudi slovanskih jezikov (BRUGMANN 1897: 482–505; ARUMAA 1964: 160–174; KURYLOWICZ 1968; SZEMERÉNYI 1996: 83–93; MEIER-BRÜGGER 2010: 275–283). Za razliko od te tradicije pa je v slovenističnem jezikoslovju prevoj lahko katera koli samoglasniška premena, tudi premene tipa *těči* : *ték*, *pás* : *pasji* (ТОПОРИШЧ 2000: 154; ТОПОРИШЧ 1992: 218), ki pa so posledica slovenskih nagla-snih sprememb.

1.3 Tipologija prevojnih oblikoglasnih premen v praslovanščini

V nadaljevanju so obravnavani odrazi praindoevropskega in prabaltoslovanskega prevoja v praslovanščini. V posameznih razdelkih so na sinhroni ravni prikazane vrste prvotnih prevojnih premen in njihovi odrazi v praslovanščini (sintagmatska razvrstitve) ter njihova funkcija znotraj posameznih oblik (paradigmatska razvrstitve), na diahroni pa sprememba funkcije prevoja v praslovanskem oblikovnem sistemu glede na izhodiščna sistema.

2 Praindoevropski kvalitativni prevoj

Praindoevropski kvalitativni (kakovostni) prevoj je bil premena **e* : **o*, tj. premena kvalitete ali kakovosti (samoglasniške barve) osnovnega samoglasnika, premena *e*-jevske prevojne stopnje morfema z *o*-jevske prevojno stopnjo morfema (KURYLOWICZ 1968: 257–258; MEIER-BRÜGGER 2010: 276). Praindoevropski prevojni nizi kvalitativnega prevoja in njihovi praslovanski odrazi so:

praindoevropsko		praslovansko			
		+[_C]	+[_E/O]	+[_C]	+[_E/O]
<i>*e</i>	<i>*o</i>	<i>*e</i>		<i>*o</i>	
<i>*e_i</i>	<i>*o_i</i>	<i>*i</i>	<i>*_{lj}</i>	<i>*č₂</i>	<i>*oj</i>
<i>*e_u</i>	<i>*ou</i>	<i>*ju</i>	<i>*jev/*ov</i>	<i>*u</i>	<i>*ov</i>
<i>*el</i>	<i>*ol</i>	<i>*el</i>	<i>*el</i>	<i>*ol</i>	<i>*ol</i>
<i>*er</i>	<i>*or</i>	<i>*er</i>	<i>*er</i>	<i>*or</i>	<i>*or</i>
<i>*em</i>	<i>*om</i>	<i>*e</i>	<i>*em</i>	<i>*o</i>	<i>*om</i>
<i>*en</i>	<i>*on</i>	<i>*e</i>	<i>*en</i>	<i>*o</i>	<i>*on</i>
<i>*eh_i</i>	<i>*oh_i</i>	<i>*č</i>	—	<i>*a</i>	—

2.1 Oblikospreminjevalna funkcija

Praindoevropska *e*-jevska in *o*-jevska prevojna stopnja sta se premenjevali znotraj sklanjatve samostalnikov z osnovo na **-o-*, **-es-* in znotraj priponske spregatve.

2.1.1 Sklanjatev samostalnikov

Praindoevropski samostalniki z osnovo na **-o-* moškega spola so *o*-jevske prevojne stopnje pripone poznali v večini sklonskih oblik z izjemo zvalnika ednine, v katerem se je pojavljala *e*-jevska prevojna stopnja (pie. **ul^hk^u-o-s* 'volk' : Vsg **ul^hk^u-e-ø* > psl. **v^hlk^u-v* 'volk' : Vsg **v^hlč^u-e* (> stcsl. *вѣлкѣ* 'volk' : Vsg *вѣлкѣ*) (MEIER-BRÜGGER 2010: 332–334). Praindoevropski samostalniki z osnovo na **-es-* srednjega spola so s pomočjo kvalitativnega prevoja ločevali obliko imenovalnika ednine (ki je bila enaka oblikama tožilnika in zvalnika ednine) z *o*-jevske prevojne stopnje pripone od stranskosklonskih oblik z *e*-jevske prevojne stopnje pripone (pie. **nēb^h-os-ø* 'vlaga,

megla, oblak' : Gsg **néb^h-es-es* > psl. **neb-o* 'nebo' : Gsg **neb-es-e* (> stcsl. *небо* 'nebo' : Gsg *небесе*) (KURYŁOWICZ 1968: 269–267). Zaradi praslovanskih glasovnih sprememb, ki so zabrisale prvotne morfološke meje, prevoj znotraj moške *o*-jevske sklanjatve v praslovanščini ni več jasno razviden, medtem ko ga je v srednji soglasniški sklanjatvi še moč prepoznati.

2.1.2 Priponska spregatev

V praindoevropskem priponskem spregatvenem vzorcu sedanjika in imperfekta sta se premenjevali *e*-jevska in *o*-jevska prevojna stopnja pripone (LIV 2001: 18; MEIER-BRÜGGER 2010: 311) (pie. **b^her-* 'nesti' → pie. 3sg praes. **b^hér-e-ti* : 3pl praes. **b^hér-o-nti* > psl. **ber-e-tb* 'nabira, zbira' : **ber-qtb* 'nabirajo, zbirajo' (> stcsl. *береть* 'zbira' : *берѣтъ* 'zbirajo'), pie. 3sg imperf. **b^hér-e-t* : 3pl imperf. **b^hér-o-nt* > psl. **ber-e* 'nabiral je, zbiral je' : **ber-q* 'nabirali so, zbirali so' (> stcsl. *бере* 'zbiral je' : *берѣ* 'zbirali so')). Zaradi glasovnih sprememb (nastanek praslovanskih nosnih samoglasnikov pie. **onC* > psl. **q*), analognih izravnjav (posplošitev *e*-jevske sedanjiske pripone v obliko prve osebe množine in dvojine sedanjika) in oblikovne spremembe (nastanek nove končnice v obliki prve osebe ednine sedanjika z naplavitvijo sekundarne končnice za prvo osebo ednine na prvotno obliko: pie. 1sg praes. **b^hér-o-h₂* + **-m* > psl. **berq* 'nabiram, zbiram' > stcsl. *берѣ* 'zbiram') v spregatvenih vzorcih sedanjika in preteklika kvalitativna prevojna premena v praslovanščini ni več jasno razvidna.⁴

2.2 Besedotvorna funkcija

Praindoevropska *o*-jevska prevojna stopnja se je pojavljala v korenu nekaterih tvorjenk in bila s tem v opoziciji z *e*-jevsko prevojno stopnjo korena njihovega besedotvornega predhodnika, zaradi česar je imela premena **e* : **o* besedotvorno funkcijo. Praindoevropsko *o*-jevsko prevojno stopnjo v praslovanščini na primer izkazujejo nekatere samostalniške izpeljanke ter ponavljalni in vzročni glagoli.⁵

⁴ S praslovanskega sinhronega stališča ima večina oblik priponskega sedanjika trimorfemsko zgradbo z *e*-jevsko sedanjisko pripono z izjemo oblik prve osebe ednine in tretje osebe množine, ki imata dvomorfemsko zgradbo s končnico na **q* (psl. 1sg **ber-q*, 2sg **ber-e-ši*, 3sg **ber-e-tb*; 1du **ber-e-vě*, 2du **ber-e-ta*, 3du **ber-e-te*; 1pl **ber-e-mb*, 2pl **ber-e-te*, 3pl **ber-qtb*), večina oblik preteklika pa pripono **-e* z izjemo oblike prve osebe ednine, ki ima končnico **-b*, ter oblik prve osebe množine in dvojine, ki imata pripono **-o-* (psl. 1sg **ber-b*, 2sg **ber-e-ø*, 3sg **ber-e-ø*; 1du **ber-o-vě*, 2du **ber-e-ta*, 3du **ber-e-te*; 1pl **ber-o-mb*, 2pl **ber-e-te*, 3pl **ber-q*). Samo prevojna premena torej razlikuje nekatere sedanjiske oblike od pretekliških (sedanjik 1du **ber-e-vě*, 1pl **ber-e-mb* : preteklik 1du **ber-o-vě*, 1pl **ber-o-mb*).

⁵ Kjer ni navedeno drugače, je praindoevropsko rekonstruirano gradivo in indoevropsko primerjalno gradivo povzeto po LIV 2001, starocerkvenoslovansko gradivo po SS 1999, cerkvenoslovansko po Miklosich 1862–65. Besedotvorne interpretacije (pra)slovanskega besedja sledijo BEZLAJ 1976–2005 in SNOJ 2003, slednji se med drugim odlikuje po zelo natančnih pomenskih razlagah praslovanskih in praindoevropskih rekonstrukcij.

2.2.1 Tvorba samostalnikov⁶

Praslovanski samostalniki s pripono **-o-* in z *o*-jevsko prevojno stopnjo korena moškega spola s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja oziroma stanja (in drugotnimi besedotvornimi pomeni rezultata dejanja, mesta/prostora, orodja) so besedotvorno motivirani preko izkorenskih glagolov na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–7), **-a-ti* **-e-ši* (V/3), **-a-ti* **-je-ši* (V/2) s pomenom dejanja (pie. **g^hrébh₂-e-* ‘zgrabit, grebsti, kopati’ → **g^hrobh₂-o-s* > psl. **greb-ti* **greb-e-ši* ‘grebsti’ : **grob-ъ* ‘grob’ (> stcsl. грѣти грѣвши ‘veslati, grebsti’ : гробъ ‘grob’)) ali preko izkorenskih glagolov na **-ě/’a-ti* **-i-ši* (III/2) z esivnim pomenom oziroma preko izkorenskih glagolov na **-nq-ti* **-ne-ši* (II) s fientivnim pomenom (pie. **k^uit-éh₁-* ‘svetiti se; svetel, bel’ → **k^uoit-o-s* > psl. **svt-ě-ti* ‘svetiti se, sijati’ : **svět-ъ* ‘svetloba’ (> stcsl. свѣтъ ‘svetiti, sijati’ : свѣтъ ‘svetloba, zarja; svetilka’)).⁷

Praslovanski samostalniki s pripono **-io-* in z *o*-jevsko prevojno stopnjo korena moškega spola s prvotnim besedotvornim pomenom vršilca/vršilnika dejanja so izpeljeni iz izkorenskih glagolov na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–6) s pomenom dejanja (pie. **melh₁-* ‘drobiti, tolči, mleti’ → **molh₁-io-s* ‘kdor/kar drobi’ > psl. **mel-ti* ‘mleti’ : **mol-j-ъ* > **molъ* ‘molj’ (> stcsl. мѣти ‘mleti’ : моль ‘molj’)).

Praslovanski samostalniki z osnovo na **-ā-* in z *o*-jevsko prevojno stopnjo korena ženskega spola s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja (in drugotnimi besedotvornimi pomeni rezultata dejanja, mesta/prostora, orodja) so besedotvorno motivirani z izkorenskimi glagoli na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–7), **-a-ti* **-e-ši* (V/3), **-a-ti* **-je-ši* (V/2) s pomenom dejanja (pie. **(s)penh₁-* ‘vleči, napenjati’ → **(s)ponh₁-eh₂-o* ‘vlečenje, napenjanje; kar je vlečeno, napeto’ > psl. **sъ-pe-ti* ‘speti’ : **sъ-pon-a* ‘spona’ (> stcsl. съ-пати ‘zvezati, združiti’ : csl. съ-пона ‘ovira’)).

2.2.2 Tvorba ponavljalnih in vzročnih glagolov⁸

Praslovanski ponavljalni glagoli (iterativi) na **-i-ti* **-i-ši* (IV) z *o*-jevsko prevojno stopnjo korena so tvorjeni k izkorenskim glagolom na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–7), **-a-ti* **-e-ši* (V/3), **-a-ti* **-je-ši* (V/2) s pomenom dejanja (pie. **b^hreiH-* ‘rezati, obdelovati z ostrim orodjem’ → prezent **b^hriH-ié-* : iterativ **b^hroiH-éje-* > psl. **bri-ti* **bri-je-ši*/**brъ-je-ši* ‘briti, rezati’ : **broj-i-ti* ‘rezati, delati zareze, šteti’ (> csl. брити брижи ‘briti’ : брѣти ‘šteti’)).

⁶ Prevojne oblikoglasne premene pri izpeljavi samostalnikov so natančneje obravnavane v ŠEKLI 2013.

⁷ Oznake vrst in razredov praslovanskih glagolov sledijo v slavistiki uveljavljeni oblikovni delitvi slovanskega glagola na vrste po nedoločniški priponi (I **-o-*, II **-nq-*, III **-ě/’a-*, IV **-i-*, V **-a-*, VI **-ov/’ev-a-*, VII brezpriponski glagoli) in natančneje glede na sedanjiško pripono. Za posamezni glagol je navedena oblika nedoločnika z obrazilom glagolske oblike **-ti* ali/in oblika druge osebe ednine sedanjika s končnico **-ši*. Praslovanske rekonstrukcije glagolskih oblik so zaradi razvidnosti morfološke zgradbe podane na stopnji pred poznopraslovansko oziroma nesplošnosllovansko poenostavitvijo soglasniških sklopov (psl. **zt* > **st*; **tt*, **dt* > **st*; **pt*, **bt* > **t*; **kti*, **gti*, **xti* > **ti*; **pn*, **bn*, **vn* > **n*; **tn*, **dn* > **n*; **skn*, **sgn*, **sxn* > **sn*).

⁸ Tvorba ponavljalnih in vzročnih glagolov z *o*-jevsko prevojno stopnjo je v praslovanščino podedovana iz praindoevtopščine (LIV 2001: 22–23; MEIER-BRÜGGER 2010: 306).

Praslovanski vzročni glagoli (kavzativi) na **-i-ti* **-i-ši* (IV) z *o*-jevsko prevojno stopnjo korena so tvorjeni k izkorenskim glagolom na **-ø-ti* **-e-ši* (I/1–7) s pomenom dejanja (pie. **tek^h* ‘teči’ → kavzativ **tok^h-éje-* > psl. **tek-ti* **teč-e-ši* ‘teči’ : **toč-i-ti* ‘točiti’ (> stsl. *тешти течещи* ‘teči’ : *точити* ‘točiti’)) ali so znotrajsistemsko besedotvorno motivirani preko izkorenskih glagolov na **-ě/^ha-ti* **-i-ši* (III/2) z esivnim pomenom (pie. **kueīt-* ‘svetiti se; svetel, bel’ → esiv **kūit-éh₁-* : kavzativ **kūoit-éje-* > psl. **svēt-ě-ti* ‘svetiti se, sijati’ : **svēt-i-ti* ‘svetiti’ (> stsl. *свѣтѣти (сѧ)* ‘svetiti, sijati’ : *свѣтити* ‘svetiti’)) ali pa se pojavljajo ob glagolih s pomenom dejanja in stanja hkrati (pie. **b^heuđ^h-* ‘bedeti, opazovati, biti pozoren’ → prezent **b^heuđ^h-e-* : esiv **b^huđ^h-éh₁-* : kavzativ **b^houđ^h-éje-* > psl. **blūd-ti* **blūd-e-ši* ‘biti buden, paziti’ : **b^hud-ě-ti* ‘bedeti’ : **bud-i-ti* ‘buditi’ (> (st)csl. *блѹсти блѹдещи* ‘biti buden, paziti’ : *блѹдѣти* ‘bedeti’ : *блѹдити* ‘buditi’)).

3 Praindoevropski kvantitativni prevoj po redukciji

Praindoevropski kvantitativni (kolikostni) prevoj po redukciji je bil premena **e* : **ø*, tj. premena kvantitete aliolikosti osnovnega samoglasnika, pri čemer se je praindoevropski nenaglašeni **e* reduciral, premena *e*-jevske prevojne stopnje morfema z ničto prevojno stopnjo morfema (KURYLOWICZ 1968: 208; MEIER-BRÜGGER 2010: 276). Praindoevropski prevojni nizi kvantitativnega prevoja po redukciji in njihovi praslovanski odrazi so:

praindoevropsko		praslovansko			
		+[_C]	+[_E/O]	+[_C]	+[_V]
<i>*e</i>	<i>*ø</i>	<i>*e</i>		<i>*ø</i>	
<i>*ei(H)</i>	<i>*i, *iH</i>	<i>*i</i>	<i>*bj</i>	<i>*ь, *i</i>	–
<i>*eu(H)</i>	<i>*u, *uH</i>	<i>*ju</i>	<i>*jev/*ov</i>	<i>*ь, *y</i>	–
<i>*el</i>	<i>*l̥</i>	<i>*el</i>	<i>*el</i>	<i>*ьl/*ьl</i>	<i>*ьl/*ьl</i>
<i>*er</i>	<i>*r̥</i>	<i>*er</i>	<i>*er</i>	<i>*ьr/*ьr</i>	<i>*ьr/*ьr</i>
<i>*em</i>	<i>*m̥</i>	<i>*e</i>	<i>*em</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*ьm/*ьm</i>
<i>*en</i>	<i>*n̥</i>	<i>*e</i>	<i>*en</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*ьn/*ьn</i>

3.1 Oblikospreminjevalna funkcija

Praindoevropska *e*-jevska in ničta prevojna stopnja sta se premenjevali znotraj sklanjatve samostalnikov z osnovo na **-i-*, **-u-* in znotraj amfikinetične brezprিপione spregetve.

3.1.1 Sklanjatev samostalnikov z osnovo na **-i-*, **-u-*

Praindoevropski samostalniki z osnovo na **-i-*, **-u-* so v svojem sklanjatvenem vzrocu izkazovali kvantitativni prevoj po redukciji, in sicer je bila polna prevojna stopnja pripone **(C)ei-*, **(C)eu-* prvotno značilna za šibke sklonske oblike, medtem

ko se je ničta prevojna stopnja pripone **(C)i-*, **(C)u-* pojavljala v krepkih sklon-skih oblikah (MEIER-BRÜGGER 2010: 341–343) (izhodiščno **g^hos-ti-s* ‘gost’ : Gsg **g^hos-tei-s*, Npl **g^hos-tei-es* > psl. **gos-tb* ‘gost’ : Gsg **gos-ti*, Npl **gos-tbj-e* (> stcsl. *гостъ* ‘gost’ : Gsg *гостъ*, Npl *гостыѣ*); izhodiščno **suH-nu-s* ‘sin’ : Gsg **suH-neu-s*, Np **suH-neu-es* > psl. **sy-nb* ‘sin’ : Gsg **sy-nu*, Npl **sy-nov-e* (> stcsl. *сынъ* ‘sin’ : Gsg *сыноуѣ*, Npl *сынове*)). Prvotna funkcija prevojne premene v praslovanščini ni več prepoznavna.

3.1.2 Amfikinetična brezpriponska spregatev

Praindoevropski amfikinetični brezpriponski spregatveni vzorec sedanjika in aorista s kvantitativnim prevojem po redukciji *e*-jevske prevojne stopnje korenskega zložnika z oblikospreminjevalno funkcijo razlikovanja ednina : množina in dvojina (LIV 2001: 14, 20; MEIER-BRÜGGER 2010: 301, 304) je v praslovanščini sled pustil samo pri sedanjiški spregatvi glagola psl. **byti* ‘biti, obstajati’ (pie. **h₂es-* ‘biti, obstajati’ → pie. 1sg praes. **h₂és-mi*, 2sg praes. **h₂és-si*, 3sg praes. **h₂és-ti* : 3pl praes. **h₂s-é/ó-nti* > (het. *ešzi* : *ašanzi*, sti. *ásti* : *sánti*, lat. *est* : *sunt*, got. *ist* : *sind* ‘jè’ : ‘sò’), psl. **jes-tb* ‘sèm’, **jes-si* ‘si’, **jes-tb* ‘jè’ : **s-qtb* ‘sò’ (> stcsl. *къмъ* ‘sèm’, *къи* ‘si’, *кътъ* ‘jè’ : *сжтъ* ‘sò’).

3.2 Oblikotvorna funkcija

Praindoevropska premena po kvantitativnem prevoju po redukciji znotraj amfikinetične brezpriponske spregatve je v praslovanščini v večini primerov pridobila oblikotvorno funkcijo razlikovanja sedanjiške in nedoločniške osnove.

3.2.1 Tvorba nedoločniške in sedanjiške osnove

Praslovanski glagoli na **-ø-ti* **-e-ši* (I/1–6) s kvantitativnim prevojem po redukciji imajo *e*-jevsko prevojno stopnjo korena v nedoločniku in ničto prevojno stopnjo korena v sedanjiku (pie. **h₂melg-* ‘molsti’ → 3sg praes. **h₂mélg-ti* ‘molze’ : 3pl praes. **h₂m_lg-é/ónti* ‘molzejo’ → psl. **melz-ti* ‘molsti’ : 2sg praes. **mьlz-e-ši* (> csl. *млъкѣти* ‘molsti’ : 2sg praes. *мльзешѣ*); lit. *milžti* ‘molsti’ : 3sg praes. *mélža*), medtem ko imajo nasprotno praslovanski glagoli na **-a-ti* **-e-ši* (V/3) in **-a-ti* **-je-ši* (V/2) s kvantitativnim prevojem po redukciji *e*-jevsko prevojno stopnjo korena v sedanjiku in ničto prevojno stopnjo korena v nedoločniku (pie. **g^{uh}én-* ‘tolči, tepsti, ubiti’ → 3sg praes. **g^{uh}én-ti* : 3pl praes. **g^{uh}n-é/ónti* (> het. *kuenzi* ‘ubije’ : *kunanzi* ‘ubijejo’, sti. *hánti* ‘tolče, ubija’ : *ghnátī* ‘tolčejo, ubijajo’) → psl. **gъn-a-ti* ‘gnati’ : 2sg praes. **žen-e-ši* (> stcsl. *гънати* ‘gnati’ : 2sg praes. *женешѣ*) = lit. *giñti* ‘gnati’ : 3sg praes. *gēna*; pie. **peik-* ‘rezljati, risati, označevati, pisan’ → 3sg aor. **péik-t* : 3pl aor. **pik-é/ónt* → psl. **pъs-a-ti* ‘risati, risati znake, slikati’ : 2sg praes. **pis-je-ši* (> stcsl. *пъсати* ‘pisati’ : 2sg praes. *пишешѣ*)).

3.3 Besedotvorna funkcija

Praindoevropski kvantitavni prevoj po redukciji je znotraj besedotvornih vzorcev manj razviden. Pojavlja se na primer pri tvorbi samostalnikov z osnovo na **-ti-* ter glagolov na **-nq-ti* in **-ě/a-ti*.

3.3.1 Tvorba samostalnikov z osnovo na **-ti-*

Praindoevropske izglagolske izpeljanke s pripono **-ti-* s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja oziroma stanja (in drugotnimi besedotvornimi pomeni rezultata dejanja, mesta/prostora, orodja) v nekaterih primerih v praslovanščini izkazujejo ničto prevojno stopnjo korena (SLAWSKI 1976: 43–44) (pie. **b^her-* ‘nesti’ → **b^hṛ-ti-s* > psl. **b^her-a-ti* **ber-e-ši* ‘zbirati, nabirati’ : **b^her-t-b* ‘nabiranje, zbiranje’ (> stcsl. *бѣрати берешѣ* ‘zbirati, nabirati’ : polj. *barć* ‘ulj divjih čebel, čebelji panj’)).

3.3.2 Tvorba glagolov na **-nq-ti* in **-ě/a-ti*

Številni praslovanski glagoli na **-nq-ti* (II) in **-ě/a-ti* (III/2) izkazujejo ničto prevojno stopnjo korenskega zložnika. S stališča prevojnih premen so pomembna medsebojna besedotvorna razmerja med glagoli z različnimi besedotvornimi pomeni. Iz dovršnih (ne)sestavljenih inkohativov na **-nq-ti* z ničto prevojno stopnjo korenskega zložnika se tvorijo nedovršni (ne)sestavljeni durativi na **-a-ti* s podaljšano ničto prevojno stopnjo korena (psl. **(-)dъx-nq-ti* ‘dahnniti’ → **(-)dyx-a-ti* ‘dihati’ > stcsl. *дѣхнѣти* ‘dahnniti’, *вѣз-дѣхнѣти* ‘vzdihnniti’ → *дыхати* ‘dihati’, *вѣз-дыхати* ‘vdihovati’)) (prim. 5.1.1).⁹ Nedovršni nesestavljeni fientivi na **-nq-ti* z ničto prevojno stopnjo korena imajo ob sebi sinhrono gledano vzporedno tvorjene, diahrono gledano pa iz praindoevropsčine podedovane esive na **-ě/a-ti* z ničto prevojno stopnjo korena (pie. **leip-* ‘držati se, biti prilepljen’ → stativ **lip-éh₂-* > psl. **lbp-ě-ti* ‘biti prilepljen’ : **lbp-nq-ti* ‘prilepljati se’ (> stcsl. *при-лѣпѣти* ‘oprijeti se, prilepiti se’ : *при-лѣнѣти* ‘prilepiti se’, stčeš. *lnúti* ‘lepiti se’)).

Na osnovi najstarejšega oziroma najbolj arhaičnega slovanskega gradiva je za praslovanščino mogoče rekonstruirati naslednje vzporedne glagolske tvorbe (predstavljene po prevojnih nizih):¹⁰

a) psl. **blbšč-a-ti* ‘biti bleščeč, bleščati se’ : **blbšk-nq-ti* ‘postajati bleščeč, bliskati se’ (> stcsl. *блѣштати сѧ* ‘bleščati se’ : csl. *блѣснѣти* ‘sijati, bliskati se’); psl. **glbb-ě-ti* ‘biti pogreznjen, biti globoko’ : **glbb-nq-ti* ‘pogrezati se, iti globoko’ (> csl. *глыбѣти* ‘biti prijet, zgrabljen’ : *оу-глы(б)нѣти* ‘poglobiti se, pogrezniti se’); psl. **lbp-ě-ti* ‘biti prilepljen’ : **lbp-nq-ti* ‘postajati prilepljen’ (> stcsl. *при-лѣпѣти* ‘oprije-

⁹ Besedotvorni vzorec izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov tipa psl. **(-)dъx-nq-ti* → **(-)dyx-a-ti* z naborom gradiva je natančneje obravnavan v ŠEKLI 2012: 18–19.

¹⁰ Rekonstrukcija praslovanskih pomenov se skuša čim bolj približati abstraktnemu besedotvornemu pomenu (esivni pomen psl. **styd-ě-ti* ‘biti mrzel’ : fientivni pomen psl. **styd-nq-ti* ‘postajati mrzel’) pred njegovo konkretizacijo oziroma leksikalizacijo, ki se odraža v konkretnem leksikalnem pomenu, izpričanem v dejanskem jezikovnem gradivu (stcsl. *стыдѣти сѧ* ‘sramovati se’ : csl. *оу-стынѣти* ‘zmrzniti’).

ti se, prilepiti se' : при-лѣнѣти 'prilepiti se', stčeš. *lnúti* 'lepiti se'); psl. **svѣt-ě-ti* 'biti svetel' : **svѣt-nq-ti* 'postajati svetel' (> stcsl. свѣтъѣти (сѣ) 'svetiti, sijati' : vsl. csl. свѣтоуѣти 'postajati svetlo, daniti se');

b) psl. **bѣd-ě-ti* 'bedeti' : **bѣd-nq-ti* 'prebujati se' (> stcsl. бѣдѣти 'bedeti' : вѣз-бѣнѣти 'prebuditi se'); psl. **сп-а-ti* 'spati' : **сп-nq-ti* 'zaspavati' (!) (> stcsl. спати 'spati' : оу-спѣнѣти 'zaspati'); psl. **тъšč-a-ti* 'biti hiter, hiteti' : **тъsk-nq-ti* 'postajati hiter, pospeševati' (> stcsl. тъштати сѣ 'hiteti; prizadevati se, truditi se' : csl. тъснѣти 'hiteti, pospeševati');

c) psl. **кyp-ě-ti* 'biti obilen, kipeiti' : **кyp-nq-ti* 'postajati obilen, nastajati, rojevati se' (> stcsl. кѣпѣти 'kipeiti, vreti, biti v izobilju' : csl. кѣнѣти 'roditi se'); psl. **кys-ě-ti* 'biti kisel' : **кys-nq-ti* 'postajati kisel, kisati se' (> stcsl. вѣс-кѣсѣти 'skisati se' : csl. кѣснѣти 'kisati se', stcsl. вѣс-кѣснѣти 'skisati se'); psl. **styd-ě-ti* 'biti mrzel' : **styd-nq-ti* 'postajati mrzel' (> stcsl. стѣдѣти сѣ 'sramovati se' : csl. оу-стѣнѣти 'zmrzniti');

č) psl. **млѣ-a-ti* 'biti tih, molčati' : **млѣ-nq-ti* 'postajati tih' (> stcsl. млѣчати 'molčati' : csl. млѣнѣти 'umolkniti', оу-млѣнѣти 'umolkniti'); psl. **рѣlz-ě-ti* 'biti spolzek, polzeti' : **рѣlz-nq-ti* 'postajati spolzek, zdrsniti' (> stcsl. плѣзѣти 'plaziti se, polzeti' : по-плѣзнѣти сѣ 'spolzniti, spodrsniti, zdrkniti');

d) psl. **мърz-ě-ti* 'biti mrzel' : **мърz-nq-ti* 'postajati mrzel' (> stcsl. мръзѣти 'biti mrzek, grd, odvraten' : csl. мръзнѣти 'zmrzovati'); psl. **тъrp-ě-ti* 'biti otrpel, trpeti' : **тъrp-nq-ti* 'postajati otrpel, trdeti' (> stcsl. трѣпѣти 'trpeti, trajati' : оу-трѣнѣти 'otrpniti'); psl. **вѣrt-ě-ti* 'biti v vrtenju, vrteti se' : **вѣrt-nq-ti* 'iti v vrtenje' (> stcsl. вѣртѣти сѣ 'vrteti se' : csl. об-вѣнѣти сѣ 'obrniti se').

esiv na *-ě/'a-ti	fientiv na *-nq-ti
*blěšč-a-ti	*blěsk-nq-ti
*glěb-ě-ti	*glěb-nq-ti
*lьp-ě-ti	*lьp-nq-ti
*svѣt-ě-ti	*svѣt-nq-ti
*bѣd-ě-ti	*bѣd-nq-ti
*сп-а-ti	*сп-nq-ti
*тъšč-a-ti	*тъsk-nq-ti
*кyp-ě-ti	*кyp-nq-ti
*кys-ě-ti	*кys-nq-ti
*styd-ě-ti	*styd-nq-ti
*млѣ-a-ti	*млѣ-nq-ti
*рѣlz-ě-ti	*рѣlz-nq-ti
*мърz-ě-ti	*мърz-nq-ti
*тъrp-ě-ti	*тъrp-nq-ti
*вѣrt-ě-ti	*вѣrt-nq-ti

Vzporedno tvorjeni esivi na *-ě/'a-ti in fientivi na *-nq-ti z ničto prevojno stopnjo korena.

4 Praindoevropski kvantitativni prevoj po podaljšavi praindoevropske polne prevojne stopnje

Praindoevropski kvantitativni (kolikostni) prevoj po podaljšavi praindoevropske polne prevojne stopnje morfema je bil premena **e*, **o* : **ē*, **ō*, tj. premena kvantitete ali velikosti osnovnega samoglasnika, pri čemer sta se praindoevropska kratka **e*, **o* podaljšala, premena *e*-jevske in *o*-jevske prevojne stopnje morfema s podaljšano *e*-jevsko in podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo morfema (KURYLOWICZ 1968: 298–299; MEIER-BRÜGGER 2010: 276). Praindoevropski prevojni nizi kvantitativnega prevoja po podaljšavi praindoevropske polne prevojne stopnje in njihovi praslovanski odrazi so:

praindoevropsko		praslovansko			
		+[<u>_</u> C]		+[<u>_</u> E/O]	
<i>*ē</i>	<i>*ō</i>	<i>*ě</i>		<i>*a</i>	
<i>*ē_i</i>	<i>*ō_i</i>	<i>*i</i>	<i>*ěj</i>	<i>*ě</i>	<i>*aj</i>
<i>*ē_u</i>	<i>*ō_u</i>	<i>*ju</i>	<i>*ěv</i>	<i>*u</i>	<i>*av</i>
<i>*ē_l</i>	<i>*ō_l</i>	<i>*el</i>	<i>*ěl</i>	<i>*ol</i>	<i>*al</i>
<i>*ēr</i>	<i>*ōr</i>	<i>*er</i>	<i>*ěr</i>	<i>*or</i>	<i>*ar</i>
<i>*ēm</i>	<i>*ōm</i>	<i>*e</i>	<i>*ēm</i>	<i>*q</i>	<i>*am</i>
<i>*ēn</i>	<i>*ōn</i>	<i>*e</i>	<i>*ēn</i>	<i>*q</i>	<i>*an</i>

4.1 Oblikospreminjevalna funkcija

Praindoevropska nepodaljšana in podaljšana prevojna stopnja sta se premenjevali znotraj sklanjatve samostalnikov z osnovo na soglasnik moškega in ženskega spola.

4.1.1 Sklanjatev samostalnikov

Praindoevropski samostalniki z osnovo na soglasnik moškega in ženskega spola (v praslovanščini so ohranjeni samostalniki na **-ter-*, **-en-*, **-men-*) so imele v imenovalniku ednine imenovalniško podaljšavo, ki je lahko posledica nadomestne podaljšave kratkega samoglasnika zaradi onemitve izglasnega soglasnika **-s* (pie. **-ŷCs* > **-ŷC*) (MEIER-BRÜGGER 2001: 345–346). V praslovanščino podedovana premena ima oblikospreminjevalno funkcijo ločevanja imenovalnika ednine od ostalih sklonskih oblik (izhodiščno **meh₂-ter-s* ‘mati’ > **meh₂-tēr* : Asg **meh₂-ter-ŋ* > psl. **ma-ti* ‘mati’ : Asg **ma-ter-b* (> stcsl. *мати* ‘mati’ : Asg *матерь*); izhodiščno **kor-en-s* > **kor-ēn* : Asg **kor-en-ŋ* > psl. **kor-e* ‘koren’ : Asg **kor-en-b* (> vsl. csl. *корѣ* ‘koren’ : Asg *корень*); izhodiščno **h₂ek-mon-s* > **h₂ek-mōn* : Asg **h₂ek-men-ŋ* > psl. **ka-my* ‘kamen’ : Asg **ka-men-b* (> stcsl. *камѣ* ‘kamen’ : Asg *камень*)).

4.2 Oblikotvorna funkcija

Praindoevropski akrostatični brezpriponski spregatveni vzorec sedanjika in sigmatičnega aorista s kvantitativnim prevojem po podaljšavi *e*-jevske prevojne stopnje korenkega zložnika z oblikospreminevalno funkcijo razlikovanja ednina : množina in dvojina (LIV 2001: 14–15, 20–21; MEIER-BRÜGGER 2010: 301–302, 304) (pie. **h₁ed-* ‘gristi, jesti’ → 1sg praes. **h₁éd-mi* : 3pl praes. **h₁éd-nti* (> het. *ēdmi* ‘jem’ : *adanzi* ‘jedó’) se v praslovansčini ni ohranil (≥ psl. **(j)ěd-mъ* ‘jem’ = **(j)ěd-ętb* ‘jedo’ (> stcsl. *ѣмъ* ‘jem’ = *ѣдѣтъ* ‘jedo’)). Prevojna premena je v praslovansčini v nekaterih primerih pridobila oblikotvorno funkcijo, in sicer v sedanjiških tvorbah razlikovanje sedanjiška : nedoločniška osnova ter v aoristnih tvorbah razlikovanje nedoločniška in sedanjiška : aoristova osnova.

4.2.1 Tvorba nedoločniške in sedanjiške osnove

Nekateri praslovanski glagoli na **-a-ti* **-e-ši* (V/3) s kvantitativnim prevojem po podaljšavi imajo *e*-jevsko prevojno stopnjo korena v nedoločniku in podaljšavno *e*-jevsko prevojno stopnjo korena v sedanjiku (pie. **smei-* ‘smejati se’ → 3sg praes. **sméi-ti* ‘smeje se’ : 3pl praes. **sméi-nti* ‘smejejo se’ → psl. **směj-a-ti sę* ‘smejati se’ : 2sg praes. **směj-e-ši sę* (> stcsl. *смиѣти сѧ* ‘smejati se’ : 2sg praes. *смѣѣши сѧ*)).

4.2.2 Tvorba aoristove osnove

Nekateri praslovanski izkorenski glagoli na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–6) tvorijo sigmatični aorist s pomočjo kvantitativnega prevoja po podaljšavi korena (pie. **g^hrebh₂-* ‘zgrabit, grebsti, kopati’ → 3sg aor. **g^hrébh₂-s-t* ‘grebel je’ : 3pl aor. **g^hrébh₂-s-nt* ‘grebli so’ → psl. **po-greb-ti* ‘pokopati’ : 1sg aor. **po-grěb-s-ъ* ‘pokopal sem’ (> stcsl. *по-грѣти* ‘pokopati’ : 1sg aor. *по-грѣсъ* ‘pokopal sem’)).¹¹

4.3 Besedotvorna funkcija

Praindoevropska podaljšana *e*-jevska prevojna stopnja se v besedotvorni funkciji pojavlja redkeje (pie. **g^{uh}er-* ‘segrevati se, postajati topel’ → stativ **g^{uh}r-éh₁-* : **g^{uh}ēr-o-s* > psl. **gr-ě-ti* ‘greti’ : **žar-ъ* ‘vročina, žar, žerjavica’, **po-žar-ъ* ‘požar’ (> stcsl. *грѣти* ‘greti’ : sln. *žar*, stcsl. *по-жаръ* ‘požar’); pie. **rek-* ‘govoriti, praviti’ : **rēk-* > psl. **rek-ti* **reč-e-ši* ‘reči’ : **rěč-ъ* ‘kar je izrečeno; beseda, govor’ (> stcsl. *решти речеши* ‘reči’ : *рѣчь* ‘beseda, govor’)), medtem ko praindoevropsko podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo izkazujejo nekatere samostalniške izpeljanke ter ponavljalni, vzročni in drugotni nedovršni glagoli.

¹¹ Iz podedovatih tvorbo z *e*-jevsko prevojno stopnjo korenkega samoglasnika se je praslovanski oblikotvorni vzorec tvorbe aorista s podaljšavo korenkega samoglasnika prenesel tudi na glagole z *o*-jevsko prevojno stopnjo korenkega samoglasnika (izhodiščno **b^hod^hh₂-* : **b^hōd^hh₂-s* > psl. **pro-bod-ti* > **pro-bosti* ‘prebosti’ : **pro-bad-s-ъ* > **probasъ* ‘prebodel sem’ (> stcsl. *про-бости* ‘prebosti’ : *ро-басъ* ‘prebodel sem’)).

4.3.1 Tvorba samostalnikov

Praslovanski samostalniki z osnovo na **-o-* s podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo korena moškega spola in s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja oziroma stanja so znotrajsistemsko lahko motivirani preko glagolov s pomenom dejanja in samostalnikov z osnovo na **-o-* z *o*-jevsko prevojno stopnjo korenskega zložnika (pie. **kroh₁i-* 'ločevati, presejati, rezati' : **kroh₁i-o-s* > psl. **kroj-i-ti* 'rezati, krojiti', **kroj-ь* 'rezano, krojeno' : **kraj-ь* 'rezano, krojeno; konec, obrobje, kraj' (> csl. *кромити* 'rezati, krojiti', češ. *kroj* : stesl. *краи* 'skrajni rob, začetek, konec')) ali preko glagolov s pomenom stanja (pie. **u₂rH-* 'biti vroč' : **u₂ōrH-o-s* > psl. **v₂r-ě-ti* 'vreti' : **var-ь* 'vretje; vročina, toplota' (> stesl. *въръѣти* 'vreti' : *варѣ* 'vročina')).

Praslovanski samostalniki z osnovo na **-ā-* s podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo korena ženskega spola in s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja so znotrajsistemsko lahko motivirani preko glagolov s pomenom dejanja (pie. **d^heg^{uh}-* 'žgati' → **d^hōg^{uh}-eh₂-ø* ≥ psl. **j₂z-žeg-ti* 'izžgati' : **j₂z-gag-a* 'kar izžge' (> (st)csl. *иждешти* 'zažgati' : *из-гага* 'jetika', sln. *zgaga*, star. *iz-gaga*) ali preko glagolov s pomenom stanja (pie. **u₂rH-* 'biti vroč' : **u₂ōrH-eh₂-ø* > psl. **s₂v₂r-ě-ti* 'zavreti' : **s₂v₂-var-a* 'kar je zavreto' (> csl. *съ-въръѣти сѧ* 'zavreti, vzkipeti' : sln. *zvara* 'skuta za pripravo sira, kuhano mleko')).

4.3.2 Tvorba ponavljalnih in vzročnih glagolov¹²

Praslovanski ponavljalni glagoli (iterativi) na **-i-ti* **-i-ši* (IV) s podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo korenskega zložnika so tvorjeni k izkorenskim glagolom na **-ø-ti* **-e-ši* (I/1–7) s pomenom dejanja (pie. **g^hrebh₂-* 'zgrabit, grebsti, kopati' : iterativ **g^hrōbh₂-iē-* ≥ psl. **greb-ti* **greb-e-ši* '(enkrat) grebsti' : **grab-i-ti* 'grabiti', tj. **večkrat grebsti* (> stesl. *грѣти грѣбѣши* 'veslati, grebsti' : *грабити* 'grabiti'); pie. **treuH-* 'zdrobiti, zmleti, potrošiti, porabiti' : iterativ **trōuH-iē-* ≥ psl. **tru-ti* **trov-e-ši* 'porabiti, použiti, potrošiti' : **trav-i-ti* 'požirati, uživati, trošiti' (> csl. *травѣти травѣши* 'porabiti, použiti, potrošiti' → stesl. *травити* 'požirati, uživati, trošiti')).

Praslovanski vzročni glagoli (kavzativi) na **-i-ti* **-i-ši* (IV) s podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo korenskega zložnika so tvorjeni k izkorenskim glagolom na **-ø-ti* **-e-ši* (I/1–7) s pomenom dejanja (pie. **pléu-e-* 'premikati se, teči, pluti, plavati' : **plōu-* > psl. **plu-ti* **plov-e-ši* 'pluti, plavati' : **plav-i-ti* 'plaviti', *tj. 'povzročati, da plove, plava' (> stesl. *плѣти плѣвѣши* 'pluti, plavati' : *плавити* 'plaviti')) in k izkorenskim glagolom na **-ě/a-ti* **-i-ši* (III/2) s pomenom doseženega stanja (pie. **u₂rH-éh₁-* 'biti vroč' : **u₂ōrH-* > psl. **v₂r-ě-ti* 'vreti' : **var-i-ti* 'kuhati, obdelovati s toploto', *tj. 'povzročati, da vre' (> stesl. *въръѣти* 'vreti' : *варити* 'kuhati')).

¹² Tvorba ponavljalnih in vzročnih glagolov s podaljšano *o*-jevsko prevojno stopnjo je v praslovanščino podedovana iz praindoevropsčine (LIV 2001: 23; MEIER-BRÜGGER 2010: 306).

4.3.3 Tvorba drugotnih nedovršnih glagolov

Praslovanski drugotni sestavljeni in nesestavljeni nedovršni glagoli (sekundarni imperfektivi) na **-a-ti* **-a-je-ši* (V/1) s podaljšano polno prevojno stopnjo korenkega zložnika so tvorjeni k sestavljenim in nesestavljenim dovršnim izkorenkim glagolom na **-o-ti* **-e-ši* (I/1–4) z **e* ali **o* v korenu (psl. **-gnet-ti* → **-gnēt-a-ti* ‘gnesti’ (> stcsl. *ꙗꙑ-гнѣсти* ‘stisniti, stlačiti’ → *ꙗꙑ-гнѣтати* ‘stiskati, tlačiti’); psl. **-bod-ti* → **-bad-a-ti* ‘bosti’ (stcsl. *из-бѡсти* ‘izbosti’ → *из-бадати* ‘izbadati’)).¹³

5 Prabaltoslovanski kvantitativni prevoj po podaljšavi praindoevropske ničte prevojne stopnje

Po modelu praindoevropskega kvantitativnega prevoja po podaljšavi praindoevropske polne prevojne stopnje morfema (pri katerem sta se daljšala predvsem praindoevropska fonema **e*, **o* : **ē*, **ō*) je v prabaltoslovanski postal produktiven prabaltoslovanski kvantitativni prevoj po podaljšavi praindoevropske ničte prevojne stopnje morfema, pri katerem so se daljšali prabaltoslovanski odrazi praindoevropskih alofonov: pie. **i*, **u*, **ē*, **r*, **m*, **n* > pbsl. **i*, **u*, **il/*ul*, **ir/*ur*, **im/*um*, **in/*un* : **ī*, **ū*, **īl/*ūl*, **īr/*ūr*, **īm/*ūm*, **īn/*ūn* (ARUMAA 1964: 172–174; KURYŁOWICZ 1968: 318–319). Prabaltoslovanski prevojni nizi kvantitativnega prevoja po podaljšavi praindoevropske ničte prevojne stopnje in njihovi praslovanski odrazi so:

prabaltoslovansko		praslovansko			
		+[_C]	+[_E/O]	+[_C]	+[_E/O]
<i>*o</i>	<i>*ō</i>	<i>*o</i>		<i>*ō</i>	
<i>*i</i>	<i>*ī</i>	<i>*ь</i>	–	<i>*i</i>	–
<i>*u</i>	<i>*ū</i>	<i>*ъ</i>	–	<i>*y</i>	–
<i>*il/*ul</i>	<i>*īl/*ūl</i>	<i>*ьl/*ъl</i>		<i>*il/*yl</i>	
<i>*ir/*ur</i>	<i>*īr/*ūr</i>	<i>*ьr/*ъr</i>		<i>*ir/*yr</i>	
<i>*im/*um</i>	<i>*īm/*ūm</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*ьm/*ъm</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*im/*ym</i>
<i>*in/*un</i>	<i>*īn/*ūn</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*ьn/*ъn</i>	<i>*e/*q</i>	<i>*in/*yn</i>

5.1 Besedotvorna funkcija

Prabaltoslovanski kvantitativni prevoj po podaljšavi praindoevropske ničte prevojne stopnje je imel v praslovanski besedotvorno funkcijo. Podaljšana ničta prevojna stopnja je namreč zelo značilna za drugotne nedovršne glagole.

¹³ Praslovanski drugotni nedovršniki na **-a-ti* **-a-je-ši* s podaljšano e-jevsko oziroma o-jevsko prevojno stopnjo korenkega zložnika so natančneje prikazani v ŠEKLI 2011: 15–16.

5.1.1 Tvorba drugotnih nedovršnih glagolov

Praslovanski drugotni sestavljeni in nesestavljeni nedovršni glagoli (sekundarni imperfektivi) na **-a-ti* **-a(-je)-ši* (V/1, V/2) s podaljšano ničto prevojno stopnjo korenskega zložnika so tvorjeni k sestavljenim in nesestavljenim dovršnim izkorenskim glagolom na **-o-ti* **-(j)e-ši* (I/1–6) in **-nq-ti* **-ne-ši* (II) z **b* ali **b* v korenu (pie. **mer-*, **mř-* ‘mreti, umirati’ > pbsl. **mer-*, **mir-* : **mř-* > psl. **u-mer-ti*, **u-mř-e-ši* ‘umreti’ : **u-mir-a-ti* ‘umirati’ (> stesl. *оу-мрѣти*, *оу-мьреши* ‘umreti’ : *оу-мирати* ‘umirati’); pbsl. **klin-* : **klīn-* > psl. **za-klę-ti*, **za-klъn-e-ši* ‘zakleti’ : **za-klin-a-ti* ‘zaklinjati’ (> stesl. *за-клати*, *за-кльнеши* ‘kleti; zakleti se, priseči’ : *за-клинати* ‘zaklinjati se, prisegati’); pie. **saus-* ‘sušiti se’ → **sus-* > pbsl. **sus-* : **sūs-* > psl. **u-sъx-nq-ti* ‘usahniti’ : **u-syx-a-ti* ‘usihati’ (> stesl. *оу-съхнѣти* ‘usahniti’ : cs. *оу-съхати* ‘usihati’)).¹⁴

6 Sklep

Praslovanske prevojne oblikoglasne premene so nastale v predzgodovini praslavianščine, in sicer v praindoevropsčini (kvalitativni prevoj **e* : **o*; kvantitativni prevoj po redukciji **e* : **ø*; kvantitativni prevoj po podaljšavi **e*, **o* : **ē*, **ō*) in v prabaltoslovianščini (kvantitativni prevoj po podaljšavi **i*, **u* : **ī*, **ū*). Zaradi glasovnih in analoških sprememb ter posledični reinterpetaciji morfemskih mej je v praslavianščini ponekod prišlo do prestrukturiranja prevojnih premen in do sprememb njihovih funkcij. Prevojne premene v praslovanskem oblikovnem sistemu so imele praslovansko sinhrono gledano razvidne naslednje oblikovne funkcije.

Prevojna premena **e* : **o*: a) oblikospreminjevalna funkcija: razlikovanje med imenovalnikom in ostalimi sklonskimi oblikami pri samostalnikih z osnovo na **-es-* srednjega spola (psl. **neb-o* ‘nebo’ : Gsg **neb-es-e*); b) besedotvorna funkcija: izpeljava samostalnikov iz glagolskih korenov (psl. **greb-ti* ‘grebsti’ : **grob-ъ* ‘grob’; psl. **mel-ti* ‘mleti’ : **mol-j-ъ* ‘molj’; psl. **sъ-pe-ti* ‘speti’ : **sъ-pon-a* ‘spona’); tvorba ponavljalnih (psl. **bri-ti* ‘briti, rezati’ : **broj-i-ti* ‘rezati, delati zareze, šteti’) in vzročnih (psl. **tek-ti* ‘teči’ : **toč-i-ti* ‘točiti’) glagolov.

Prevojna premena **e* : **ø*: a) oblikospreminjevalna funkcija: razlikovanje tretje osebe ednine sedanjika od ostalih pri glagolu psl. **byti* ‘biti, obstajati’ (psl. **(j)es-tъ* ‘jē’ : **s-qtъ* ‘sō’); b) oblikotvorna funkcija: razlikovanje med nedoločniško in sedanjniško osnovo (psl. **gъn-a-ti* ‘gnati’ : 2sg praes. **žen-e-ši*); c) besedotvorna funkcija: tvorba samostalnikov z osnovo na **-ti-* (psl. **mer-ti* ‘mreti, umirati’ : **sъ-mř-tъ* ‘smrt’); tvorba esivnih glagolov na **-ě/a-ti* (psl. **lъp-ě-ti* ‘biti prilepljen’) in fientivnih glagolov na **-nq-ti* (**lъp-nq-ti* ‘prilepljati se’).

Prevojna premena **e*, **o* : **ē*, **ō*: a) oblikospreminjevalna funkcija: razlikovanje med imenovalnikom in drugimi sklonskimi oblikami pri samostalnikih z osnovami na **-ter-* (psl. **ma-ti* ‘mati’ : Asg **ma-ter-ъ*), **-en-* (psl. **kor-ę* ‘koren’ : Asg **kor-en-ъ*), **-men-* (psl. **ka-my* ‘kamen’ : Asg **ka-men-ъ*) moškega in ženskega

¹⁴ Praslovanski drugotni nedovršniki na **-a-ti* **-a(-je)-ši*, **-a-ti* **-je-ši* s podaljšano ničto prevojno stopnjo korenskega zložnika so podrobneje obravnavani v ŠEKLI 2011: 15–17, 19–20.

spola; b) oblikotvorna funkcija: razlikovanje med nedoločniško in sedanjiško osnovo (psl. **smj-a-ti se* 'smejati se' : 2sg praes. **směj-e-ši se*), razlikovanje med neaoristovimi in aoristovo osnovo (psl. **po-greb-ti* 'pokopati' : 1sg aor. **po-grěb-s-ъ*); c) besedotvorna funkcija: izpeljava samostalnikov (psl. **kroj-i-ti* 'rezati, krojiti' : **kraj-b* 'konec, obrobje, kraj'; psl. **sъ-vъr-ě-ti* 'zavreti' : **sъ-var-a* 'kar je zavreto'); tvorba ponavljalnih (psl. **greb-ti* 'grebsti' : **grab-i-ti* 'grabiti'), vzročnih (psl. **plu-ti* 'pluti, plavati', 2sg praes. **plov-e-ši* : **plav-i-ti* 'plaviti') ter drugotnih nedovršnih glagolov (psl. **u-gnet-ti* 'ugnesti' : **u-gnět-a-ti* 'ugnetati'; psl. **per-bod-ti* 'prebosti' : **per-bad-a-ti* 'prebadati').

Prevojna premena *i, *u : *ī, *ū: besedotvorna funkcija: tvorba drugotnih nedovršnih glagolov (psl. **u-mer-ti* 'umreti' : 2sg praes. **u-mъr-e-ši* : **u-mir-a-ti* 'umirati').

Odrazi praindoevropskih in prabaltoslovanskih prevojnih oblikoglasnih premen so imeli v praslovanskem oblikovnem sistemu oblikotvorno funkcijo (razlikovanje med sedanjiško in nedoločniško in aoristovo osnovo) ter besedotvorno funkcijo (tvorba samostalnikov ter ponavljalnih in vzročnih ter drugotnih nedovršnih glagolov), medtem ko je bila oblikospreminjevalna funkcija precej manj razvidna.

VIRI IN LITERATURA

- Ольга Сергеевна АХМАНОВА, 1966 (2007): *Словарь лингвистических терминов*. Москва: URSS.
- Peter ARUMAA, 1964: *Urslavische Grammatik: I. Band: Einleitung, Lautlehre: Vokalismus, Betonung*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Peter ARUMAA, 1985: *Urslavische Grammatik: III. Band: Formenlehre*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Vanda BABIČ, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: FF UL, Oddelek za slavistiko, Oddelek za slovenistiko.
- France BEZLAJ, 1976, 1982, 1995, 2005, 2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: SAZU, Institut za slovenski jezik ZRC SAZU.
- Karl BRUGMANN, ²1897: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I/1: I. Einleitung und Lautlehre*. Strassburg: Karl J. Trübner.
- Karl BRUGMANN, ²1906: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen II/1: II. Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch: 1. Allgemeines, Zusammensetzung (Komposita), Nominalstämme*. Strassburg: Karl J. Trübner.
- Karl BRUGMANN, ²1916: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen II/3/1: II. Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch: 3./1 Vorbemerkungen, Verbale Komposita, ...* Strassburg: Karl J. Trübner.
- Antonín DOSTÁL, 1954: *Studie o vidovém systému v staroslověnině*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství.

- Jerzy KURYŁOWICZ, 1968: *Indogermanische Grammatik: II. Akzent, Ablaut*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- LIV 2001 = *Lexikon der indogermanischen Verben: die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*, ²2001 (¹1998). Unter Leitung von Helmut Rix. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Ranko MATASOVIĆ, 2008: *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mihael MEIER-BRÜGGER, ³2010 (¹2001, ²2002): *Indogermanische Sprachwissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Franz MIKLOSICH, 1862–65: *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Dunaj: Verlagbuchhandlung Wilhelm Braumüller.
- Rajko NAHTIGAL, ²1952 (¹1939): *Slovanski jeziki*. Ljubljana: DZS.
- Julius POKORNY, 1948–1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern, München: Francke.
- Franciszek SŁAWSKI, 1974, 1976, 1979: *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. Słownik prasłowiański I–III*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 43–141, 13–60, 11–19.
- Marko SNOJ, ²2003 (¹1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- Christian S. STANG, 1942: *Das slavische und baltische Verbum*. Oslo: Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo.
- Christian S. STANG, 1966: *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- SS 1999 = *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, ²1999 (¹1994). Москва: Издательство «Русский язык».
- Oswald J. L. SZEMERÉNYI, 1996: *Introduction to Indo-European Linguistics*. Oxford: Clarendon Press.
- Matej ŠEKLI, 2011: Besedotvorni pomeni nesestavljenih izpeljanih glagolov v (pra)slovanščini. *Globinska moč besede: Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Zbirka Zora 80. Uredil Marko Jesenšek. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Mari-bor, Praha. 32–45.
- Matej ŠEKLI, 2012: Praslovanski besedotvorni vzorci izpeljave drugotnih nedovršnih glagolov. *Jezikoslovni zapiski* 18/1. Ljubljana. 7–26.
- Matej ŠEKLI, 2013: Prevojne oblikoglasne premene kot besedotvorno sredstvo izpeljave samostalnikov v praslovanščini. *Aktualna vprašanja slovanske fonetike*. Uredil Hotimir Tivadar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–63.
- Светлана М. ТОЛСТАЯ, 1998: *Морфонология в структуре славянских языков*. Москва: Издательство «Индрик».
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Jože TOPORIŠIČ, ⁴2000 (¹1976): Besedotvorje. *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja. 143–234.

André VAILLANT, 1966: *Grammaire comparée des langues slaves: Tome III – Le verbe*. Paris: Éditions Klincksieck.

André VAILLANT, 1974: *Grammaire comparée des langues slaves: Tome IV – La formation des noms*. Paris: Éditions Klincksieck.

Wenzel VONDRÁK, ²1924 (¹1908): Stammbildungslehre. *Vergleichende Slavische Grammatik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. 485–719.

SUMMARY

The term “ablaut” as used here refers to the system of vowel alternations in Proto-Slavic that was inherited from Proto-Indo-European (qualitative ablaut *e vs. *o; quantitative ablaut *e, *o vs. reduced grade *ø and the lengthened grades *ē, *ō) and Proto-Balto-Slavic (quantitative ablaut of short *i, *u vs. long *ī, *ū). Because of phonetic and analogical changes and, consequently, reinterpretations of morpheme structure the reshuffling of ablaut alternations shift in their function took place in Proto-Slavic. The ablaut alternations had, from the synchronic point of view of Proto-Slavic, the following functions in the morphological system:

1) The alternation *e vs. *o: Its inflectional function (Russ. словоизменительная функция) is evident in the paradigms of consonantal stems such as PSl. *neb-o ‘sky’ vs. Gsg *neb-es-e, where it distinguishes the nominative from the other case forms. The word-formational function (Russ. словообразовательная функция) is preserved, for example, in the derivation of nouns from verbal stems (e.g. PSl. *greb-ti ‘to dig’ vs. *grob-ъ ‘grave’; PSl. *mel-ti ‘to grind’ vs. *mol-j-b ‘moth’, PSl. *sъ-pę-ti ‘to clamp’ vs. *sъ-pon-a ‘clamp’) as well as in the formation of iteratives (e.g. PSl. *bri-ti ‘to shave, to cut’ vs. *broj-i-ti ‘to keep shaving, cutting; to make incisions; to count’) and causatives (e.g. PSl. *tek-ti ‘to flow’ vs. *toč-i-ti ‘to pour’).

2) The alternation *e vs. *ø: Its inflectional function is sporadically preserved in cases such as the PSl. athematic present conjugation *(j)es-tъ ‘he/she is’ vs. *s-qtъ ‘they are’. However, in the majority of cases it seems to have taken on a clearly form-formational function (Russ. формообразовательная функция) in the distinction between the infinitive and the present stems (cf. PSl. *gъn-a-ti ‘to drive (cattle)’ vs. 2sg pres. *žen-e-ši). Its word-formational function is present in the derivation of nouns in *-ti- (PSl. *mer-ti ‘to die’ vs. *sъ-mъr-tъ ‘death’) as well as essives in *-ě/a-ti (PSl. *lъp-ě-ti ‘to be stuck’) and fientives in *-nq-ti (PSl. *lъp-nq-ti ‘to get stuck’).

3) The alternation *e, *o vs. *ē, *ō: The inflectional function is indirectly preserved in the paradigms of consonantal stems such as PSl. *ma-ti ‘mother’ vs. Asg *ma-ter-b; PSl. *kor-ę ‘carrot’ vs. Asg *kor-en-b, while in the verbal system, its original function has clearly been changed and now has a form-formational function (cf. PSl. *smъj-a-ti se ‘to smile’ vs. 2sg pres. *směj-e-ši se; PSl. *po-greb-ti ‘to bury’ vs. 1sg aor. *po-grěb-s-ъ). The word-formational function is preserved in the inherited word-formational patterns such as nominal derivation (PSl. *kroj-i-ti ‘to cut, to shape’

vs. **kraj-b* ‘end, margin, place’; PSl. **sḇ-vḇr-ě-ti* ‘to boil’ vs. **sḇ-var-a* ‘that which has been boiled’) as well as iteratives (PSl. **greb-ti* ‘to grasp’ vs. **grab-i-ti* ‘to keep grasping’), causatives (PSl. **plu-ti* ‘to swim, to float (intrans.)’, 2sg pres. **plov-e-ši* : **plav-i-ti* ‘to float (trans.)’) and secondary imperfectives (PSl. **u-gnet-ti* ‘to knead’ vs. **u-gnēt-a-ti* ‘to keep kneading’; PSl. **per-bod-ti* ‘to pierce’ vs. **per-bad-a-ti* ‘to keep piercing’).

4) The alternation **i*, **u* vs. **ī*, **ū* seems to preserve its original word-formational function in the formation of secondary imperfectives (cf. PSl. **u-mer-ti* ‘to die’ vs. 2sg pres. **u-mḇr-e-ši* vs. **u-mir-a-ti* ‘to keep dying’).

In the Proto-Slavic morphological system the reflexes of Proto-Indo-European and Proto-Balto-Slavic ablaut alternations had a form-formational function (the distinction between the present, infinitive, and aorist stems) and a word-formational function (the derivation of nouns as well as iteratives, causatives and secondary imperfectives), while the inflectional function is less evident.